

Nr 337.

Av herr **Wagnsson**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärare vid folk- och småskolor m. fl.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 279 hemställes, att riksdagen måtte be-
myndiga Kungl. Maj:t utfärda bestämmelser i huvudsaklig överensstäm-
melse med i propositionen angivna grunder angående ändrade pensionsvill-
kor för lärare vid folk- och småskolor m. fl. Mot förslaget i vad det avser
de vikarierande lärarna synes vissa erinringar kunna göras.

Ikke-ordinarie befattningshavare inom allmänna civilförvaltningen lik-
som ock vid statens undervisningsväsen anställas antingen såsom *extra*
ordinarie eller såsom *extra* befattningshavare. Extra ordinarie men ikke
extra hava pensionsrätt. Vikarier äro i ikke ringa utsträckning anställda så-
som extra ordinarie och hava då pensionsrätt. Mer än en fjärdedel av de
vid läroverken anställda extra ordinarie adjunkterna äro vikarier, som så-
ledes åtnjuta pensionsrätt.

Ikke ordinarie lärare vid folkskoleväsendet anställas antingen såsom
extra ordinarie eller ock såsom vikarier. Bägge kategorierna hava hittills
åtnjutit pensionsrätt. Extra ordinarie anställas å särskilt inrättade lärar-
tjänster, om vilkas behövlighet för framtiden man ej är så säker, att man
kan inrätta tjänsten såsom ordinarie. Vikarie uppehåller antingen vakant
tjänst eller tjänst, vars innehavare åtnjuter tjänstledighet. Vid folkskole-
väsendet är således vikarie aldrig anställd såsom extra ordinarie.

För att anställas såsom extra ordinarie lärare vid det statliga undervis-
ningsväsendet fordras icke att vara fullt behörig till motsvarande ordinarie
tjänst, och såsom extra lärare kan anställas person, som icke erhållit den
för ämneslärare gällande speciella lärarutbildningen (provåret). Vid folk-
skoleväsendet däremot gäller samma kompetensvillkor för ordinarie, extra
ordinarie och vikarierande lärare. Vikarien vid folkskoleväsendet är därför
behörig även till ordinarie tjänst, och han har alltid full tjänstgöring.

Under de många omfattande utredningar, som föregingo löneregleringen
för lärarkårerna, gjordes ingående undersökningar angående möjligheten
att tillämpa ungefär samma system i fråga om anställning för ikke-ordinarie
lärare vid folkskoleväsendet som vid det statliga skolväsendet. Det visade
sig därvid, att det statliga systemet skulle i viss utsträckning kunna till-
ämpas i större städer och kanske även i en eller annan större landskom-

mun. Där skulle nämligen kunna anställas extra ordinarie lärare med uppgift att fullgöra den tjänstgöring, varav behov kan komma att uppstå under året; vikariat bland annat. På landsbygden i allmänhet och i mindre och medelstora städer kunde däremot en sådan anordning icke införas, varför dessa skoldistrikt och den icke-ordinarie lärarpersonalen därstädes skulle komma i en mycket ogynnsam ställning. Då därtill kom, att det skulle blivit förenat med betydande tekniska svårigheter att på den icke-ordinarie personalen vid folkskoleväsendet tillämpa det statliga systemet för anställningen, stannade man utan någon meningsskiljaktighet vid att bibehålla den förut gällande skarpa åtskillnad mellan extra ordinarie lärare och vikarierande lärare, som ligger däri, att vikarie icke kan vara anställd såsom extra ordinarie och att extra ordinarie lärare kan anställas endast å särskild utom de ordinarie befattningarna inrättad tjänst. Med hänsyn därtill, att det av de bägge kategorierna lärare kräves exakt samma kompetens och att de hava att utföra samma arbete, tillerkändes de lika rätt i fråga om tjänstårsberäkning för lönetur. Beträffande övriga löneförmåner bestämdes däremot vissa olikheter. Hithörande bestämmelser anpassades således på ett ändamålsenligt sätt efter förhållandena vid folkskoleväsendet och systemet har i detta avseende hittills visat sig fungera på ett mycket tillfredsställande sätt.

Då det nu efter ingående utredningar befunnits skäligt tillerkänna vikarierande lärare vid folkskoleväsendet enahanda tjänstårsrätt för uppflyttning i högre löneklass som extra ordinarie lärare, synes redan därav böra följa, att åtskillnad icke heller bör göras beträffande tjänstårsrätt för erhållande av pension. Att vikarierna vid folkskolorna icke hava så fast anställning som vissa vikarier vid de statliga läroanstalterna, beror icke på tjänsternas olika värde inom ifrågavarande skolsystem utan därpå, att de olika skoldistriktet var för sig anställa extra ordinarie och vikarier, vilket medför, att läraren måste erhålla nytt förordnande vid övergång från ett skoldistrikt till ett annat. Det vore under sådana förhållanden oriktigt att tillmäta formen för anställningen en sådan betydelse, att befattningshavarens pensionsrätt skulle göras beroende därav. Avgörandet bör i detta hänseende liksom beträffande lönetursrätten vara de sakliga omständigheterna, nämligen att vikarien här måste vara behörig till motsvarande ordinarie tjänst, samt att tjänstgöringens omfattning och art är densamma för vikarierande som för ordinarie lärare. I propositionen antydes, att en sådan fastare anställning skulle kunna beredas en del vikarier, att pensionsrätt därmed skulle följa automatiskt. Varken de sakkunniga eller departementschefen lämna emellertid några närmare upplysningar om hur man tänkt sig denna fastare anställning, men man torde kunna antaga att därmed åsyftas införande av extra ordinarie anställning för vissa vikarier, såsom sker vid de statliga läroanstalterna. Vi hava här ovan påvisat, att en sådan anordning kan, så länge skoldistriktet var för sig anställa lärare, genomföras huvudsakligen endast i de större städerna, och att den skulle kunna

medföra betydande olägenheter för de icke-ordinarie lärarna i mindre skoldistrikt.

Då intet nytt inträffat, som skulle kunna motivera betydelsefulla principiella ändringar av det av riksdagen år 1937 beslutade avlöningsreglementet för folkskollärare m. fl., i vad reglementet avser icke-ordinarie lärare, finner jag det föga troligt, att det åsyftade anställnings- och avlöningssystemet blir infört vid folkskoleväsendet, så vida inte staten helt övertager folkskolorna eller åtminstone uppdrager åt central myndighet att anställa lärarna. I varje fall kan icke såsom stöd för borttagandet av vikariernas pensionsrätt åberopas ifrågasatta ändringar av avlöningsreglementet, då man icke vet om dessa ändringar bliva genomförda inom en överskådlig framtid.

Det är också planerna att på vissa punkter rubba de principer, på vilka avlöningsreglementet är uppbyggt, som väcker de största betänkligheterna, särskilt som intet utformat förslag föreligger, varför man icke kan bedöma konsekvenserna av det steg, som skulle tagas. Från statsekonomisk synpunkt torde det icke kunna anföras några skäl att utesluta vikarierna från pensionsrätt. Särskilt om — såsom departementschefen bebådar — begränsningen av den tid, inom vilken pensionsavdrag skall göras, upphäves, lär det bliva för statsverket fördelaktigare att låta vikarierna behålla pensionsrätten med därmed följande pensionsavdrag än att tillerkänna dem rätt att för pension tillgodoräkna 2/3 av vikarietiden utan att pensionsavdrag för den tiden gjorts.

Som skäl för avskaffande av vikariernas pensionsrätt anföres i propositionen, att riksdagens revisorer påtalat, att lärare, som efter något tiotal års tjänstetid av en eller annan anledning lämnat undervisningsväsendet, kunnat genom ett kortare vikariat vid pensionsålderns inträdande skaffa sig pension. Det synes vara anledning att här erinra om att vad revisorerna i berörda avseende anförde icke ledde till upphävande av lärarnas rätt att på ovan angivet sätt erhålla pension, som svarade mot de förvärvade tjänståren och de inbetalda pensionsavgifterna. Riksdagen har tvärtom beslutat att tillerkänna sådan statlig befattningshavare, som frivilligt avgår tidigast fem år före pensionsåldern, *förtidspension* och befattningshavare, som frivilligt avgår ännu tidigare, får rätt till uppskjuten livränta, svarande mot den intjänta pensionen. Dessa förmåner föreslås nu bliva gällande även för folkskolans lärare. Därmed undanröjes den för lärarna hittills gällande oegentligheten, att de vid frivillig tidig avgång berövats värdet av intjänt pension, såvida de icke i samband med pensionsålderns uppnående trädde i tjänst någon tid. Den sådan lärare eljest tillkommande rätten till s. k. »uppskjuten pension» har nämligen visat sig praktiskt taget värdelös. Som exempel härpå kan anföras, att en lärarinna, som i 31 år innehaft med pensionsrätt förenad befattning och erlagt pensionsavgifter men därefter av familjeskäl nödgats avgå några år i förtid, vid under år 1937 uppnädd pensionsålder sökte och erhöll uppskjuten pension, vilken då befanns uppgå

till endast 84 kronor. Då pensionsrätten för i förtid avgående lärare nu blir ordnad på ett rationellt och rättvist sätt, få de förhållanden, vilka föranledde statsrevisorernas påpekande, icke längre någon betydelse, och vad revisorerna framhållit kan icke anföras mot bibehållande av vikariernas pensionsrätt.

Berövas vikarierande folk- och småskollärare tjänstepensionsrätten, torde detta komma att få konsekvenser även för vissa andra grupper befattningshavare. Utredning pågår angående införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål och torde skolkökslärarinnornas anställnings-, avlönings- och pensionsförhållanden böra ordnas i samband därmed. På vilket sätt detta än sker, torde det icke kunna undvikas, att ett betydande antal lärarinnor måste ambulera mellan ett flertal skoldistrikt. Detta skulle enligt hittills gällande bestämmelser icke medföra några svårigheter för tillgodoräknande av tjänstetid för lönetur och för pension. Men skall för pensionsrätt krävas stadigvarande anställning, torde många lärarinnor komma att uppnå pensionsåldern utan att ha förvärvat pensionsrätt. Uppmärksammas bör också, att extra ordinarie befattningar icke finnas vid mindre folkskolor eller för biträdande lärare och icke heller för föreståndarinnor eller biträdande föreståndarinnor vid arbetsstugor eller skolhem.

Slutligen bör beaktas, att anställningsformen för en icke-ordinarie lärare vid folk- och småskolor kan växla. En viss lärare kan den ena terminen vara extra ordinarie men den följande terminen vikarie; stundom med fortsatt tjänstgöring i samma skolhus och skolavdelning. Uppenbarligen kommer det också att medföra ökat besvär vid beräkningen av löner och statsbidrag, om pensionsavdrag skall göras för vissa icke-ordinarie lärare men icke för andra, medan likställighet i detta avseende hittills varit rådande.

Av det ovan anförda torde framgå, att mycket starka skäl tala för bibehållande av pensionsrätten för vikarier vid folkskoleväsendet, samt att frågan härom icke gärna kan ha någon större ekonomisk betydelse för statsverket utan närmast är att betrakta såsom ett ändamålsenligt anpassande av pensionsbestämmelserna efter förhållandena inom folkskoleväsendet och efter den av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen.

Med stöd av det ovan anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att vid utfärdandet av bestämmelser angående ändrade pensionsvillkor för lärare vid folk- och småskolor m. fl. pensionsrätt även måtte tillkomma vikarierande lärare vid folk- och småskolor.

Stockholm den 27 april 1938.

Ruben Wagnsson.